

Sammanställning av arbetslivskommissionernas lägesbilder åren 2018–2019

Arbetslivskommissionerna har utarbetat lägesbilder över kvaliteten på genomförandet av yrkesprov och bedömningen av kunnande inom sina områden. Detta ingår i arbetslivskommissionernas uppgifter som en del av kommissionernas kvalitetssäkringsuppdrag. För detta uppdrag har arbetslivskommissionerna haft tillgång till uppgifter om uppföljning, bedömning och respons bl.a. utbildningsförvaltningens statistik- och styrningstjänster och i den nationella informationsresursen KOSKI.

Uppgifterna om utförda studieprestationer 2018 gjordes tillgängliga för kommissionerna våren 2019. Eventuella korrigeringar som läroanstalterna har gjort i KOSKI-informationen efter denna tidpunkt visas inte i denna lägesbild. Detta gäller även statistiken över mängden utförda studieprestationer år 2019 som tagits fram ur informationsresursen KOSKI i början av 2020. De granskade prestationsmängderna publiceras senare i utbildningsförvaltningens statistiktjänst Vipunen.fi.

De uppgifter som har utnyttjats i lägesbilden har plockats direkt från informationsresursen KOSKI i den form som läroanstalterna har uppgett dem. Statistiken kan innehålla bristfälliga eller felaktiga uppgifter.

Även kommissionernas besöksrapporter, begäran om rättelse och utlåtanden har använts som källmaterial.

Denna sammanställning är en sammanfattning av kommissionernas lägesbilder som Utbildningsstyrelsen gjort.

1. Antal avlagda examina och examensdelar

Arbetslivskommissionernas lägesrapporter innehåller ett brett informationspaket om olika examina och examensdelar som har avlagts. Kommissionerna har begrundat utvecklingen under 2018 och 2019. Det har skett en stor förändring i examensstrukturen under granskningsperioden; kompetensen inom snäva yrkesinriktade examina har slagits samman till breda examina. Under granskningsperioden har det fortfarande avlagts ett relativt stort antal examina under övergångsperioden, vilket har gjort kommissionernas bedömning av utvecklingen besvärligare.

Den personliga tillämpningen uppskattas ha minskat antalet studerande som avbryter avläggandet av grundexamen. Detta återspeglas i ett ökat antal avlagda

examina. Bristen på arbetskraft inom vissa branscher beräknas ha bidragit till avläggandet av examina. En av orsakerna till en nedgång i antalet avlagda examina antas vara bland annat avsaknaden av dragningskraft hos vissa branscher.

Enligt statistiken har majoriteten av de studerande siktat inställt på att avlägga hela examen. Man kan dock se att mängden examensdelar som avlagts i förhållande till antalet examina ökar något. Utvecklingen förklaras med den snabba förändringen i arbetslivet. Allt oftare räcker det med att skaffa den kompetens som saknas istället för att avlägga en hel examen. Särskilt inom branscher där det råder brist på arbetskraft förefaller det som att det räcker med att behärska de viktigaste kraven på yrkesskicklighet för att få arbete. Den pandemi som orsakats av coronaviruset våren 2020 beräknas öka företagens behov av att utbilda sina anställda till att ha mångsidigare kunnande vilket sannolikt kan ses i form av ett ökat antal prestationer av examensdelar under de kommande åren.

Enligt kommissionernas uppskattning kan en del av de studerande inte avlägga en hel grundexamen på grund av att de gemensamma examensdelarna utgör en alltför stor utmaning. Särskilt för en del vuxenstuderande och invandrare kan de gemensamma examensdelarna bli oöverstigliga.

Bland de yrkesinriktade examina finns flera examina som har ett litet antal avlagda examina. En del kommissioner anser att det är viktigt att dessa examina ska erbjudas även i fortsättningen i syfte att bevara specialkunnande i Finland som hänför sig till dem.

Vissa kommissioner har gjort den bedömningen att finansieringen av yrkesinriktad utbildning leder till att grundexamina avläggs på bekostnad av andra yrkesinriktade examina. Kommissionerna föreslår att utbildningsanordnarna ska göra ytterligare satsningar för att marknadsföra yrkesexamina och specialyrkesexamina.

2. Anordnande av examina

Kommissionerna reflekterade över anordnandet av examina och anordnarens aktiva insats samt regional och språklig fördelning av tillstånd att anordna examina. Den aktiva insatsen fastställdes utgående från om utbildningsanordnaren/läroanstalten utifrån KOSKI-informationen har registrerat avlagda examina eller examensdelar under granskningsperioden.

Respektive kommissions reflektioner presenteras i lägesrapporterna. Utbildningsanordnarna verkar vara aktivare i fråga om grundexamina. Som helhet betraktat kan det konstateras att merparten av kommissionerna anser att det inte finns ett särskilt stort behov av nya tillstånd för att anordna examina. En del kommissioner anser att utbildningen inom branscher som kräver specialkompetens kan ordnas genom samarbete mellan anordnarna i större omfattning än i dag.

Flera kommissioner har uttryckt sin oro över att de utbildningsanordnare som har tillstånd att anordna examina i ljuset av statistiken inte ser ut att anordna alla examina. Kommissionernas oro gäller även kompetensområdena för nya innehållsmässigt breda examina. De innehållsmässigt breda examina har bara anordnats under en kort tid och därför är det inte möjligt att dra några slutsatser om de olika kompetensområdena utifrån statistiken.

Enligt en del kommissioners reflektioner finns det i arbetslivet en större efterfrågan på tillstånd att anordna utbildning på engelska.

3. Kvaliteten på genomförandet av yrkesprov och bedömningen av kunnande

3.1. Genomförandet av den personliga tillämpningen i praktiken

Kommissionerna har följt upp responsen gällande personlig tillämpning och genomförandet av yrkesprov i de inledande och avslutande enkäterna som samlas in av de studerande inom yrkesutbildningen. I ljuset av responsen verkar personlig tillämpning i regel fungera bra. I intervjuer med studerande som gjorts i samband med kommissionernas besök har det även framkommit brister, särskilt gällande valfriheten i examensdelar.

3.2. Yrkesprovsmiljöer

Enligt responsen i enkäterna som samlas in av de studerande inom yrkesutbildningen anser de studerande att anordnandet av yrkesprov för det mesta genomförs väl och de ger ett högre vitsord för yrkesproven än för övriga frågehelheter.

Kommissionerna har observerat att yrkesproven inte till alla delar verkställs i verkliga arbetssituationer och arbetsprocesser i arbetslivet. Antalet yrkesprov som utförs på läroanstalter verkar vara ett större problem när det gäller grundexamina. Yrkesprov för yrkesexamina och specialyrkesexamina verkställs oftast på arbetsplatser – även om det förekommer undantag.

Kommissionerna har i samband med sina besök utrett orsakerna till att yrkesprov utförs på läroanstalter.

Bland annat följande har nämnts som orsaker:

- informationssäkerhet, säkerhet och kundernas integritet
- krävande processer i företagen och minderåriga studenter
- studerande i behov av särskilt stöd
- begränsat antal lämpliga utbildningsavtalsplatser
- företagen har inte kunnat erbjuda ett tillräckligt antal yrkesprovsmiljöer med nödvändig utrustning, förfaranden eller system, eller produktionen har varit alltför begränsad och säsongsbetonad
- vissa delar av examen kan endast arrangeras i simulerade miljöer på läroanstalterna (t.ex. asbestarbeten)
- studenternas kunnande är otillräckligt för uppgifter i arbetslivet, vilket är anledningen till att de första yrkesproven inom vissa grundexamina i allmänhet verkställs i en läroanstaltsmiljö
- inom vissa utbildningsområden anordnas yrkesprov särskilt inom grundexamina i allmänhet som kundarbeten på läroanstaltens kliniker, undervisningslokaler, på byggplatser, i andelslag och läroanstaltens övriga lärmiljöer
- läroanstaltens yrkesprovsmiljöer möjliggör yrkesprov av en hel examensdel och erbjuder studerandena bra utrustning och redskap samt förhållanden som håller jämn kvalitet.

3.3. Genomförande av tvåpartsbedömning av kunnande

Många kommissioner var oroade över förverkligandet av bedömningen av kunnande; i ljuset av uppgifterna från KOSKI verkar tvåpartsprincipen inte förverkligas fullt ut. Antalet bedömningsbeslut som gjorts av läraren/lärarna var större än förväntat i fråga om de gemensamma examensdelarna. Andelen bedömningsbeslut som gjorts endast av läraren/lärarna varierade visserligen mellan de olika examina och var vanligare i grundexamina. I gruppen fanns även branscher där tvåpartsprincipen såg ut att förverkligas väl. I statistikmaterialet var andelen "inga uppgifter om bedömaren" överraskande hög (44 %).

Kommissionerna har även utrett anlitandet av bedömare i samband med sina besök. Användningen av två lärare som bedömare motiverades till exempel med att det var svårt att få bedömare som företräder arbetslivet till yrkesprov som anordnas vid läroanstalter. Även det att bedömaren som företräder arbetslivet bör få betalning var en orsak till att två bedömare som är lärare används.

3.4. Rättelser av bedömning

Under en period på lite över två år begärde ett femtiotal studerande rättelse av bedömningen av 17 arbetslivskommissioner. Mängden är eventuellt ett bevis på att läroanstalterna har fungerande processer för bedömning.

Enligt arbetslivskommissionernas reflektioner var de vanligaste orsakerna till begäran om rättelse att studeranden inte har förstått motiveringarna till bedömningen. Bedömnarna borde därför i högre grad än tidigare fästa uppmärksamhet vid dokumenteringen av och motiveringarna till bedömningen.

3.5. Planer för bedömning av kunnande

Kommissionerna har studerat utbildningsanordnarnas planer för bedömning av kunnande som ett led i undervisnings- och kulturministeriets remissförfarande och genom besök i utbildningsanordnarens lärmiljöer.

Utbildningsanordnarnas planer för bedömning av kunnande har befunnit sig i mycket olika faser, och även varit delvis felaktiga. En del anordnare har inte kunnat uppvisa någon som helst plan i samband med besöket. Kvaliteten på planerna har blivit bättre under 2019.

Kommissionerna anser att planerna för bedömning av kunnande är av alltför allmän natur. De är bristfälligt examensspecifika och bl.a. valet av bedömare och deras kompetenskrav beskrivs inte ur examens synvinkel.

3.6. God praxis

Kommissionerna har observerat god praxis under sina besök. Många kommissioner lyfte fram vikten av goda kontakter med arbetslivet. Olika slags arbetslivsforum och regelbundna möten med aktörer i arbetslivet har bidragit till att utöka bl.a. det utvecklingsarbete som utförs tillsammans. Mångsidiga modeller har skapats för att introducera bedömare som företräder arbetslivet.

Vidare har olika utbildningsområden och olika läroanstalter samarbetat med varandra.

Studerande har involverats mer i planeringen av yrkesproven bl.a. i form av verkstäder. En utbildningsanordnare har tagit i bruk arbetsvisningar före det egentliga yrkesprovet i syfte att säkerställa att studeranden är redo för yrkesprovet.

Grupper av studerande har tagits med i behandlingen av responsen i enkäterna som samlas in av de studerande inom yrkesutbildningen. På några av läroanstalterna deltar de studerande i utbildningen av bedömare vilket har bidragit till att göra bedömningen mer transparent och ökat de studerandes förståelse för grunderna för examen.

En utbildningsanordnare har använt ett spel om personlig tillämpning med hjälp av vilket de studerande har erbjudits en möjlighet att bekanta sig med studiernas förlopp och yrkesproven. De studerande har även erbjudits parallella lärtigar, om studierna inte har framskridit enligt förväntningarna. Olika digitala plattformar på vilka studeranden registrerar sin inläring har konstaterats vara ett utmärkt medel för att följa upp hur den studerandes kunskaper framskrider och ge respons. Den modell där arbetsplatshandledaren har tillgång till den personliga utvecklingsplanen för kunskaper till den del som den gäller utbildning på arbetsplatsen, har fungerat utmärkt.

3.7. Utvecklingsområden

Nästan alla arbetslivskommissioner lyfte fram behovet av att öka samarbetet mellan studerande och arbetslivet. Förhoppningen är att utbildningsanordnarna ska satsa mer på inskolning och utbildning av arbetsplatshandledare och bedömare. Bedömare som representerar arbetslivet behöver utöver introduktion i bedömning även introduktion i de förnyade examensgrunderna.

Antalet yrkesprov i grundexamina som anordnas på läroanstalterna bör minskas och närvaron av bedömare som företräder arbetslivet bör säkerställas i bedömningen. Det föreslås att de gemensamma examensdelarna och deras delområden ska i högre grad integreras i yrkesproven för de yrkesinriktade examensdelarna.

Kompetensbaserad verkar inte ännu förverkligas till alla delar inom yrkesinriktad utbildning.

Kommissionerna har identifierat brister i begränsningen av bedömningen av kunskaper. Yrkesproven är inte alltid tydligt åtskilda från förvärvandet av kunskaper. Ute på fältet kallas fenomenet för ett så kallat kontinuerligt yrkesprov. Bedömningen av kunskaper riktas inte alltid enbart mot kraven på yrkeskicklighet enligt examensgrunderna.

Utbildningsanordnarna behöver mer rätlinjiga processer för att identifiera och erkänna tidigare förvärvat kunskaper. Det har observerats problem när det gäller erkännandet av de gemensamma examensdelarna, särskilt i fråga om vuxna.

Planerna för bedömning av kunskaper är ett mycket viktigt utvecklingsobjekt. Fokus bör särskilt ligga på att de ska vara examensspecifika och kunna användas som ett verktyg i vardagen. Planerna måste kopplas tydligare till utbildningsanordnarens

kvalitetssystem, vilket skulle harmonisera läroanstaltens verksamhetsmodeller med arbetslivet.

Kommissionerna vill ha åtgärder som leder till en högre svarsprocent på de riksomfattande enkäterna som samlas in av studerande inom yrkesutbildningen. Det rekommenderas att utbildningsanordnarna ska utnyttja responsen från studerande på ett bättre sätt och även behandla den med arbetslivet. Man ser en brist med att kommissionerna inte har haft tillgång till den riksomfattande arbetslivsresponsen med hjälp av vilken det är möjligt att göra en bedömning av hur de studerande blivit sysselsatta och om de har tillräckligt med kunnande i arbetslivet.

De uppgifter som utbildningsanordnare förmedlar till det riksomfattande KOSKI-systemet är bristfälliga särskilt vad gäller yrkesprovsmiljöer och bedömare. Utifrån informationen i KOSKI-systemet har fler än 30 utbildningsanordnare ingen information om yrkesprovsmiljön och för 44 procent saknas information om bedömare. Orsaken kan vara bristfällig eller felaktig registrering av informationen i studentadministrationssystemen eller problem i dataöverföringen. Informationen är av väsentlig vikt för arbetslivskommissionens nationella kvalitetssäkringsuppdrag och därför är det nödvändigt att vidta korrigerande åtgärder såväl på utbildningsanordnarnas nivå som i Utbildningsstyrelsen.

4. Hur väl fungerar examensgrunderna

I sina lägesbilder har kommissionerna dryftat de yrkesinriktade examinas arbetslivsorientering. En bra indikator på arbetslivsorienteringen ansågs vara i vilken utsträckning de som avlagt examina har fått arbete inom sitt eget område.

Examensgrunderna bedömdes till största delen vara arbetslivsorienterade, även om det förekom undantag. På grund av den förnyade lagstiftningen verkar en specifik examensgrund inte längre ge behörighet för alla arbetsuppgifter inom branschen i fråga. Kommissionerna gjorde även observationer om examina, där de utexaminerade inte längre blir sysselsatta i uppgifter inom branschen eftersom företagen anställer arbetstagare med högre utbildning.

Flera examensgrunder har förnyats under de senaste åren. De nya grunderna och den korta granskningsperioden har gjort det svårt att bedöma hur väl grunderna fungerar. De förnyade examensgrunderna verkar ha bidragit till ett ökat intresse för examen inom några branscher. Kommissionerna efterlyste att grunderna för yrkesexamen och specialyrkesexamen ska marknadsföras för arbetslivet som ett verktyg för kompetensutveckling.

Kommissionerna anser att det är en god idé att samla in information om hur väl grunderna fungerar, inte bara från utbildningsanordnare utan även från arbetslivet.

De förnyade examensgrunderna verkar göra det möjligt att genomföra yrkesprov som är mer arbetslivsorienterade. Naturligtvis har det även observerats några examensdelar vars yrkesprov är svåra att genomföra i arbetslivet, men lösningar har utvecklats även för dem i samarbete med läroanstalten och arbetslivet.

Kommissionen har noterat tecken på att examensgrunderna tolkas relativt brett bland läroanstalterna. Därför bör Utbildningsstyrelsen satsa mer på att verkställa examensgrunderna i syfte att säkerställa de studerandes jämlika ställning.

Arbetslivet har i regel gett de nya generiska bedömningskriterierna för grundexamina ett positivt mottagande. Enligt kommissionerna bidrar de till en mer rätlinjig bedömning. Det har också uttryckts oro över hur de generiska kriterierna för bedömning tar hänsyn till kvalitetsfaktorer som rör yrkesskickligheten.

I den utsträckning som kommissionerna hade möjlighet att bedöma valfriheten i examina ansågs den förverkligas ganska bra. Bland annat nätkurser och utbildningsavtal nämndes som bra verktyg för att öka valfriheten. En del kommissioner har även noterat att utbildningsanordnaren begränsar valfriheten starkt genom att erbjuda samma studiestig till alla studerande. Flera kommissioner anser att utbildningsanordnarna bör samarbeta mer med andra anordnare för att möjliggöra den valfrihet för de studerande som avses i examensgrunderna.

Kommissionerna har lyft fram sådana behov av att förnya examensgrunderna som det finns anledning att diskutera med kommissionernas och Utbildningsstyrelsens branschspecifika sakkunniga.

4.1. Arbetslivskommissionernas verksamhet

Kommissionerna välkomnar den nuvarande handlingsmodellen, där kommissionerna är Utbildningsstyrelsens partner i förnyandet av examensgrunderna.

Kommissionerna vill hitta en modell för att föra en dialog med utbildningsanordnarna om kvaliteten på den yrkesinriktade utbildningen. Genom lägesbilderna har kommissionerna nu information som grundar sig på statistik och ger dem stöd att i deras roll föra diskussioner om kvaliteten på genomförandet av yrkesprov och bedömningen av kunnande.